

Türkiýede eroziýasy

jemgyýetçilik

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Türkiýede jemgyýetçilik eroziýasy TÜRKIÝEDE JEMGYÝETÇILIK
EROZIÝASY

Türkiýe soňky ýyllarda uly jemgyýetçilik eroziýasyny (opurylyşygy) başdan geçirýär. Gadyr goýan gymmatlyklarymyz günüň şöhlesine erän gar tozgajyklary ýaly ýitip-ýok bolup barýar. Arkamyzy dirän ruhy we ahlak gymmatlyklarymyz gumbaýrakdan gurlan ýaly paguş-para pytrap barýar.

Indi kime ynanjagyňy, kime bil baglajagyňy biler ýaly däl. Her kim biri-birine duzak gurmagyň, biri-birini bütretmegiň, biri-birini aldamagyň ugrunda. Şonuň üçinem jaý, awtoulag, iş ýeri satyn alanda, hatda bazardan söwda edeniňde-de örän seresaply çemeleşmeseň bolmaýar.

Jaý satuwçy binýady gowşak gurlan jaýy size ýer yranmasyna

dözümlü diýip sokup bilýär. Awtoulag satuwçysy nogsanly awtoulagy kemsiz-kössüz diýip «gulagyňa depip» bilýär, gök bazarda oturan satuwçy zaýalanan pomidorlary bildirmän sumkaňyza atyp bilýär.

Bu ýurtda gündelik söwda gatnaşyklarynda adamlary sokmak, kişi hakyny iýmek söwdanyň hökmany talaby we aýratyn ukyp-başarnyk hasaplanýar.

Adam sokmak medeniýetimize şeýle bir ornaşypdyr welin, muňa höweslendirýän aýtgylar-da dilimize ýerleşip, nakyllaryň ornuny tutup barýar.

Iň mälimlerinden käbirleri: «Döwletiň maly doňuz, iýip bilmeýän doňuz» ýa-da «Bal tutan barmagyny ýalar» ýaly sözler. Iň yzagalagyndan iň ösenine – birnäçe medeniýet şertlerinde boldum. Üç medeni şertde ulaldym, ýöne ynanaýyň, hiç birinde kezzaplyga, ogurlyga, aldawçylyga beýle aç-açan höweslendirýän jemgyýetçilik gurluşyny görmändim.

Türkiýedäki şeýle jemgyýetçilik çöküşligi we eroziýasy, gynansak-da, «Meniň işgärim etmeli işini gowy bilýär» diýen merhun Turgut Özal bilen başlady we şu günlere gelindi.

Öňler, ýagny Özaldan öňki döwürde kimdir biri (ogurlyk, aldawçylyk ýaly) jemgyýetçilik we ahlak gymmatlyklaryna ters iş edende, goňşy-golam onuň bilen salam-heligi keserdi, ony ýaşayan ýerlerine goýmazdylar.

Adamlar «göz haky» diýip, ýoldan geçip barýan ötegçilere hödür-mürähet ederdi, goňşular «ysy gidendir» diýip täze bişiren naharyndan bir jam nahary goňşusyna ugradardy (goňşokara).

Ýa-da täze göçüp gelen birine «hoş geldiň» manysynda nahar bişirilip äkidilerdi. Gynansak-da, bularyň barsy geçmişde galdy...

Türk jemgyýetçiligi çagşap barýar, munuň bilen birlikde edara-kärhanalarymyz çagşayar. Birnäçe döwlet edarasy düýp funksiýasyndan gýşaryp, kommersiýa dükanyna öwrülip barýar. Iň başynda-da saglygy goraýyş we bilim edaralarymyz bar...

Hususy hassahananyň ýa saglyk öýüniň gapysyndan girip göräýiň, ýöne kelläňiz agyryp barsaňyz-da, gerek däl onlarça dermanlary ýazyp berip, jübiňizden müňlerçe liraňyzy goparmasalar zzyňyza goýbermeýärler.

Lukman dældigiňiz üçin bu dermanlaryň geregininiň ýokduguny, ony diňe siziň puluňyzy soýmak üçin edilýändigini subut edip bilme mümkinçiligiňiz ýok. Şonuň üçin hususy hassahanalar şu

meselede gaty arkaýyn hereket edýär. Ýöne kelleagyryňyzyň ýönekeýje aspirin bilenem geçendigini göreniňizde ýagdaýa düşünersiňizem welin, edip biljek zadyňyz ýok.

Hususy mekdeplerdir kolležleriňem köpüsiniň şondan tapawutly ýeri ýok. Çagaňyzy şeýle ýerlerde okatmak üçin birgiden pul töleýänsiňiz. Emma bilim berlişiniň derejesi şeýle bir pes welin, çagaňyz matematikadan ýönekeýje mysaly-da işläp bilýän däldir.

Bilim edaralarynyň arasynda iň erbedi-de ýaşayyş jaýlarynyň arasynda açylan ýokary okuw jaýlary. Professor tanyşlarymyň haýyşy bilen birnäçe ýyl mundan öň şeýle ýokary okuw jaýlarynyň birinde Owganystan boýunça çykyş edipdim. Şonda Owganystanda kimiň kimdigi barada iki sagatlap gürrüň berenimden soňam, iň öňde oturan mini awtobusyň sürüjisi ýaly eli tesbili, kelte boýly, dykyz biri: «Halypa, Talibanam türkmi?» diýip sorapdy. Menem jogap hökmünde «Biri iki sagatlap Leýli-Mejnunyň kyssasyny gürrüň beripdir, diňleýjileriň biri iň soňunda «Ýaşuly, Mejnun diýýäniniz gyzmy ýa oglan?» diýip sorapdyr. Seň soragyňam soňka meňzeýär» diýenimde, zalda oturanlar wakyrda beripdi.

Häzir teleýaýlymlar ýeke temada doly we dogry maglumatlary bilmeýän, muňa garamazdan hemme temada pikirini beýan edýän professorsumaklardan, doktorsumaklardan, pensioner ilçisumaklardan, otstawkadaky generalsumaklardan, howpsuzlyk hünärmenumaklaryndan doly...

Düýn biri-birleri hakda agza alynmajak paýyş sözleri ýagdyran syýasatçylarymyz häzir gol tutuşyp gezyär. Düýn «hojaependi» diýip öňünde iki epilen, hatda adyny eşidende penjegini iligini urýan atly-owazaly žurnalistlerimiz we kommentatorlarymyz häzir oňa «terrorçy» diýip agzyndan gelenini sögünýär. Ýa-da düýn «terrorçy», «watan dönügi» diýip näletlän adamlaryny indi «gahryman» yglan edýär. Bütün bu zatlara syn edip duran jemgyýetimiz bolsa sahnada kim bolsa, soňa el çarpýar. Hiç kim «Eý-ho, sen düýn bu adama «gahryman» diýip durduň-a, indem «dönük» diýýäň. Düýn «ak» diýeniňe bu gün «gara» diýýäň... Nämüçin?» diýip soramaýar.

Hiç kim «Sen, maşgalaň we ülpetleriň baýap barýar, biz nämüçin diňe garyp düşýäs?» diýip soramalydyr öýtmeýär.

Şeýle soraglary bermeýändigimiz, berip bilmeýändigimiz üçinem hiç birinji derejeli ösen ýurtlaryň hataryna goşulyp bilemzok. Az sanly ýokary hilli uniwersitetlerimizde ýetişen müňlerçe

ýaş oglan-gyzymyz ýurtda oňlulyk görmänsoň, daşary ýurtlara gidýär, edaralarymyz galplygyň, harsallygyň, hili pesligiň girdabynda urunýar.

Bir ýanda harby-goranyş senagatynda, teleserial we kinomatografiýa pudagy ýaly sungat-döredijilik ugurlarynda dünýäni agzyna aňkardyp bilen önümleri çykarýan parlak Türkiýe bar.

Beýleki bir ýanda bolsa, aldawçylykda, hilegärlikde Ýakyn Gündogar ýurtlary bilen ýaryşýan, hemme ýerinden peslik we harsallyk pürkülip duran Türkiýe bar.

Bu ikisiniň arasynda aldym-berdimli göreş gidýär. Haýsysynyň üstün çykjagynu wagt görkezer.

Biziň paýymyza birinjisiniň ýeňmegi üçin işlemek düşýär. Raýat hökmünde biziň her birimiziň oňünde şu mesele boýunça borjumyz we edip biljek köp işimiz bar.

Geliň, gowsy, ýurdumyzyň birinji derejeli ösen ýurtlaryň hataryna goşulmagy üçin egin-egne berip işläliň.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşayan türkiýeli türkmen žurnalisti.

Çarşenbe, 04.12.2024 ý. Publisistika